

Šiame numery:

Truputis dialektinės teologijos.

Dailininkas Telesforas Valius

ir generacijų ryšys.

Šimto metų gyvenimas: dailininkas

Adomas Varnas pasakoja.

Kukutis tāsosi su pasauliu.

Marcelijaus Martinaičio eilėraščiai.

Dailininką Giorgio Chirico

atsisveikinus.

Nauji leidiniai.

Kultūrinė kronika.

Kertinė Parasė

Truputis dialektinės teologijos

Deug kas šiandien vis pakalba prieš tomistinę teologiją, bet ne daug kas galėtų aptarti, prieš ką jis pasisako ir už ką. Labiausiai man šis skirtumas paaiškėjo, klausiant Chicagos universiteto teologijos profesorius D. Tracy įtektuotų poros paskaitų apie tomizmo Dievo supratimą ir proceso teologijos Dievo supratimą. (Taip vadinasi dabar JAV viena protestantų teologų kryptis).

Tomistinė teologijai pats būdingiausias dalykas ir pati pagrindinė samprata, ant kurios rymo visa ši galvosena, yra tiesa, kad Dievas ir žmogus yra būtys. Dievas ir žmogus turi tą bendrą vardiklį, kad jie yra. Pats jų buvimas yra kažkas joms bendro. Tai yra panašumo sąvoka, kuri glūdi visos tomistinės galvosenos pagrindu. Tai yra tas garsusis "analogia entis", apie kurį mes daug girdėjome seminaruose ir kurio reikšmės geras nesupratome. Tai yra didžioji atrama, ant kurios stovi ne tik Dievo iškūnijimas, bet ir visa krikščioniškoji galvosena.

Tačiau ši teologija ne visus patenkina. Šiandien yra siūlomas kitas pagrindas mąstymui apie Dievą, būtent, ne tai, kad žmogus yra panašus į Dievą, bet tai, kad žmogus yra kitoks negu Dievas. Dievas yra geras, žmogus ne visada. Dievas egzistuoja iš savęs, žmogus yra sukurtas. Dievas yra visa žinantysis, žmogus, nežintis, kiek jis tiesos pažįsta. Dievas yra visada esantis, žmogus gema ir miršta, ir t. t. Ant šios dialektikos, tai yra polių priešingybės siūloma kurti teologiją. Kartais ji vadinama "dipolarity" teologija.

Ši teologija seka egzistencinę ar fenomenalistinę filosofiją, t. y. tokią galvosena, kuri remiasi dalykų apraiškomis, o ne jų išvadinine prasme. Šios teologinės krypties pradininku galima laikyti šaunųjį daną Kierkegaardą. Iš katalikų teologų jai atstovauja K. Rahner'is ir B. J. F. Lonergan'as. Jų teologija yra vadinama trans-

cendentine. Jų supratimu, Dievas nėra taip arti žmogaus, kaip manoma tomistai. Dievas yra "anapus" t. y. "transcendens", t. y. peržengiantis mūsų tikrovę. Amerikos protestantų teologų šios krypties mąstysena vadinama proceso teologija, norint šiuo vardu pasakyti, kad ši galvosena yra tik pakelėje į Dievo supratimą, t. y. ji yra vyksme arba procese.

Prof. Tracy mano, kad Rahneris, nepaisant savo transcendentizmo ir artimumo proceso teologijai, yra gilumoje būtis analogijos arba panašumo teologijos neišsivadėjęs. Čia reikia atkreipti dėmesį į tai, kad tomistų supratimu Dievo ir žmogaus panašumas jokių būdu nėra tas pat, kas tapatumas ar lygybė. Būtis panašumo sąvoka yra labai paslaptingas dalykas. Ji, pvz., mato kad yra šis tas bendro, tarp rožės ir žemės grumsto. Panašumo terminas sako, kad tarp Dievo ir žmogaus panašumo yra galbūt mažiau, negu tarp rožės žiedo ir grumsto, galbūt jo yra daugiau negu tarp rožės ir grumsto. Tiksliau šio bendro pagrindo aptarti filosofinė kalba neįmanoma. Arba, kai bandoma jį tiksliau aptarti, tie aptarimai labai skiriasi vienas nuo kito. Ant šio būtis bendrumo rymo krikščioniška tiesa, kad žmogus yra sukurtas panašus į Dievą; kad pirminis žmogus betarpiškai bendravo su Dievu ir kad Dievo iškūnijimas galėjo įvykti istorijoje.

Proceso teologai šitokiam Dievo ir žmogaus santykių supratimui daro nemažai priekaištų. Vienas iš jų yra tas, kad šitoks Dievo supratimas yra naivus. Jis neatitinka žmonijos patirties, kuri yra tragiška. Ryškus Dievo ir žmogaus tikrovės konfliktas yra Kristaus mirtis ant kryžiaus. Kitas priekaištas yra skirtingo pobūdžio. Jis yra nukreiptas, atrodo, prieš pačios filosofinės galvosenos buvimą teologijoje. Filosofas, mąstydamas apie Dievą, neturi

(Nukelta į 2 psl.)

DAIL. TELESFORAS VALIUS IR GENERACIJŲ RYŠIAI

Mirties metinėms praėjus

ALGIRDAS KURAUSKAS

1947 metų spalio mėn. pradžioje atsidūriau Vokietijos Švarcvaldo širdyje — Freiburg im Breisgau mieste. Už kelis kilometrus besitęsiančių griuvėsių, toli miesto nuošalyje, Loretto kalvos papėdėje, buvo įsikūrusi "École des Arts et Matiers"... Lietuviškai šią įstaigą vadinome Taikomoju dailės institutu, nes jis buvo įkurtas lietuvių dailininkų pastangomis ir globojamas anuometinės prancūzų kariinės valdžios. (Apie šią mokyklą plačiau mano buvo rašyta "Draugo" kultūriniam priede 1967 m. lapkričio mėn. 25 d., minint jos įsteigimo dvidešimtmečio sukaktį). Nors šioje aukštojoje mokykloje profesūros ir studentų skaičiais vyravo lietuviai, tačiau iš tikrųjų joje studijavo meną net aštuonių tautybių individai. Mokyklos direktoriumi buvo V.K. Jonynas, administratoriumi V. Vizgirda. O štai mokyklos dėstytojų sąrašas:

Tapybos profesoriai ir instruktoriai: Adomas Galdikas, Viktoras Vizgirda ir Adolfas Valeška. Skulptūros: Aleksandras Marčiulionis.

Grafikos: Telesforas Valius, Adomas Vaičiūnas, Alfonsas Krivickas.

Audinių studijos: Antanas Tamošaitis ir Anastazija Tamošaitienė.

Keramikos: Antanas Muraitis, Eleonora Marčiulionienė.

Piešimo: Vytautas K. Jonynas, Vytautas Kasiulis, Aleksandras Marčiulionis, Alfonsas Krivickas, Teisutis Zikaras.

Perspektyvos ir braižybos: Inž.

Vytautas Kmitas.

Meno istorijos: Aleksis Rannit.

Anatomijos: Dr. Izidorius Kaunas.

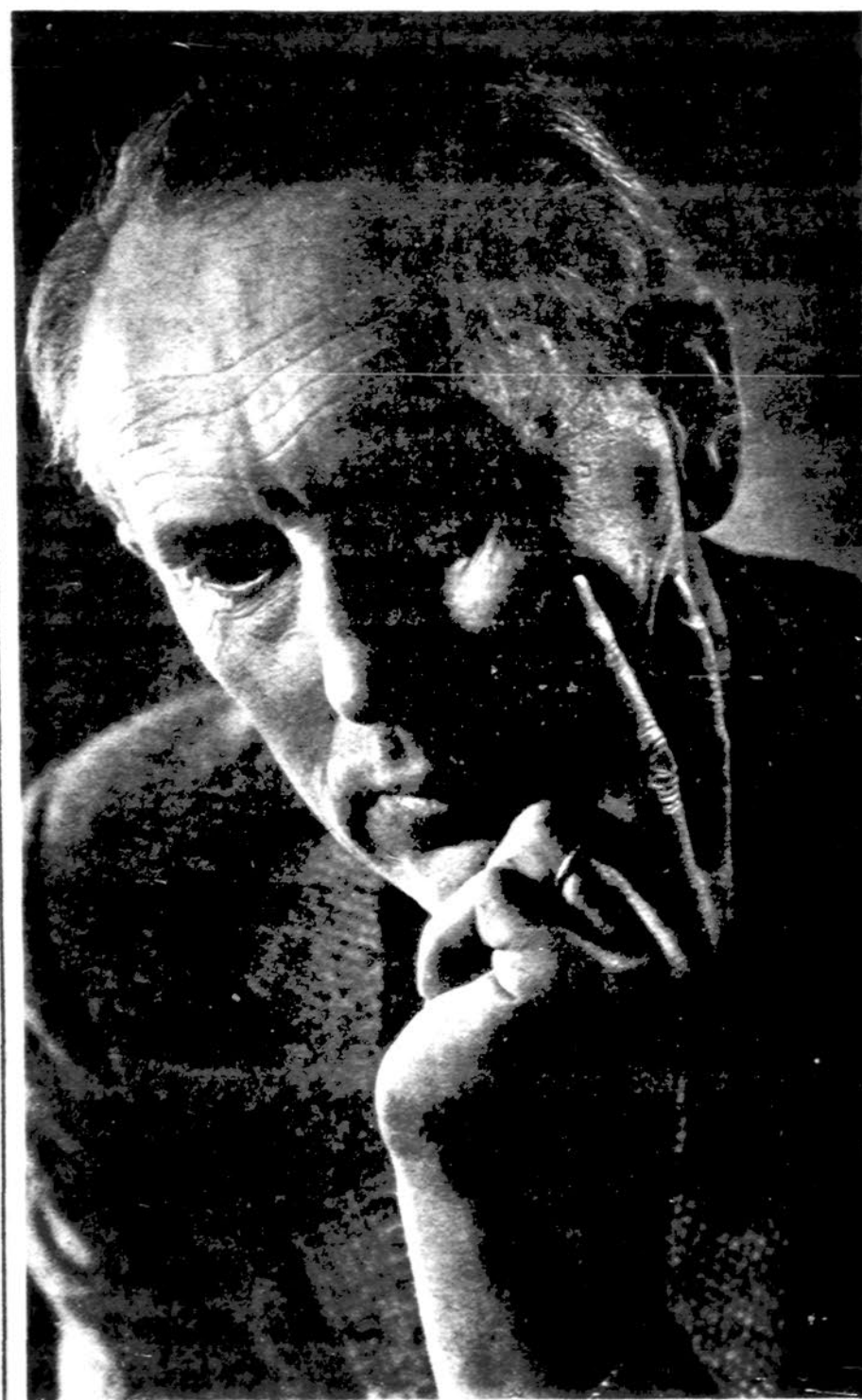
Prancūzų kalbos ir literatūros: Alfonsas Nyka - Niliūnas ir Jadvyga Aleksandravičienė.

Vokiečių kalbos ir literatūros: Magdalena Galdikienė ir Dr. Henrikas Nagys.

Man atvykus į šią mokyklą, po didelio vargo ir pastangų ji jau buvo sutelkta į vieną vietą, mūsų vadinamą Rebhaus, kuriame anuo metu buvo įmanoma ne tik pradėti pastovesnį studijų darbą, bet ir įsteigti daliai studentų bendrabutį. Tarp 1945 ir 1949 (mokyklos gyvavimo) metų studentų skaičius svyravo tarp 80 ir 60. Freiburgio Lietuvių studentų valdybos išleistoje ir Onos Stikliūtės redaguotoje kronikoje "Lietuviai studentai Freiburge 1945-1949" mokyklą aprašančiame straipsnyje skaitome:

"Jos didelio pažangumo išdavijoje baigiantiems studentams buvo išduodami diplomai su tolygiomis aukštųjų prancūzų mokyklų teisėmis.

Keleri metai Vokietijos stovyklose buvo didelis ir slėgantis laikas. Keli metai meno mokyklai — tik trumpas jos žydėjimo ir įsisiūbavimo metas. Bet jau jos pradžioje ir per trumpą laiką pasiekti vaisiai mums davė tai, ko mums galėjo pavydėti kitos švietimšalių tautinės grupės Vokietijoje. Joje mes turėjome progos praeiti savo tremtinio dalios etapą tilkoje tėviškės ir tėvynės dvasioje. Joje mes turėjome pro-

Dailininkas Telesforas Valius (1914. VII 10 — 1977. XII 1)

Nuotr. V. Maželis

gos pajusti, kad ne juodžemio: grumstas, medžio šešėlis ar ežero ruožas sudaro tėviškę ir namus, bet dvasia, iš ten išsinešta ir toliau širdyse tebegyvenanti. Tremties dalia, kad ši, taip neįtikėtinai sparčiai auganti užuomazga turi būti pabarstoma Australijoje, Kanadoj ar Paryžiuje."

Sutvarkius dokumentus, buvau priimtas į minimos mokyklos antrąjį kursą. Lektorių patariamasis, įstojau į grafikos studiją, kuriai vadovavo dailininkas Telesforas Valius. Anuomet grafikos skyrius jau buvo gerokai išsiūbavęs. Jame radau ir studijų darbą įsijungusius, šiuos studentus: Vytautą Ignatavičių (Igną) ir Viktorą Simankevičių, jau Vilniaus Dailės akademijoje pradėjusius studijas. Grafikos studijoje susidūriau su Aldona Jablonskyte, Gražina Mičiulyte — Krašauskiene, Gene Krivickaitė, Algirdu Šimkūnu ir Romu Veselesku (Viesulu), Henriku Zobaku, o vėliau ir su Jurgiu Šapka. Viso studijoje buvo dešimt studentų, iš kurių bene tik keturi buvo pasirinkę grafiką, kaip pagrindinę specialybę. Kiti studijavo tapybą ar kuria kitą šaką, o grafiką studijavo kaip papildomą dalyką.

Studijos vedėjas Telesforas Valius jau pirmomis dienomis sudarė man nepaprastai malonaus žmogaus įspūdį. Tiesa, ir išvaizda kalbėjo apie vyrą, kuriam nesvetimas fizinis judė-

jimas, sportas, tačiau vidus aiškiai kalbėjo apie švelnios prigimties asmenį, labai taktišką ir atšargų savo išsireiškimoje ir pastaboje. Visai gerai prisimenu, kaip jo sugebėta kalbėti su studentu, tartum lygus su lygiu, bet niekad neprarandant reikiamo autoriteto ten, kur reikalsas liėt esminius studijų dalykus. Rengėsi Valius elegantiškai, skoningai, bet ne puošėiviskai. Jo poelgiai buvo dailūs, bet neįmantūs. Kalbėjo nesunkiai atpažįstama žemaičių tarme, bet griežtai laikėsi bendrinės lietuvių kalbos, retkarčiais savo pokalbį papuošdamas "žemaitybėmis". Iš Valiaus nuolatos sklido šilima — dovana, kuria retas asmuo tėra apdovanotas. Būdinga jam buvo ir tai, kad vengdamas apie dalykus ir asmenis atsiliepti neigiamai, tuoj pat leisdavo pašnekovui aiškiai suprasti, kad apie tai nenori toliau kalbos tęsti. Dėl tos jo būdo savybės kai kurie asmenys Valių kritikavo ar net lengvai pašiepavo... Mat, kas liečia kitus žmones, jis niekad asmeniškai neįsijungdavo į jokią kliają arba puolėjų būrį. Bet ir priešiškos minties žmonėse Valius gebėdavo išlaikyti savigarbą ir orumą. Telesforas Valius mokėdavo konstruktyviai testuoti dialogą ten, kur kitiems tai sunkiai pavykdavo.

Anuometinėse sąlygose ir aplinkybėse studijuoti grafiką mums visiems nebuvo jau taip lengva. Pokario metais Vokietijoje trūko elementariausių ir pagrindinių priemonių, kaip popie-

rius, dažų ir įrankių, nekalbant apie tokių liuksų, kaip litografijos ir vario spausdinimo mašinas, taip tiesiog neišvengiamai būtinus, besiruošiant dailininko — grafiko specialybei. Visi tai gerai supratome. Žinojome, kad vėliau tą spragą reikės kitu būdu užpildyti. Telesforas Valius, kaip ir kiti tos mokyklos dėstytojai, savo iniciatyva šelpė studentus privačiai, niekieno neskatinamas, be intencijos "pataikauti" arba patraukti savo pusėn. Valius, kaip ir dauguma kitų dėstytojų, tai darė, matydamas mūsų — studentų nepriteklus, o kai kur ir nemuslepiamą skurdą. Iš savo gaunamos algelės jis dažnai pirkdavo studentams vieną — kitą a nuometinio liuksuso priemonę, kad tik mūsų "moralė būtų išlaikyta tinkamoje aukštumoje".

Valius gana greit pastebėjo mano entuziazmą grafikai. Jis nesidrovėjo viešai klasėje iškelti teigiamas ir neigiamas studijinių darbų ypatybes. Valius turėjo labai įdomų, kone poetinį žodyną, koreguodamas studentų darbus. Būdingi Valiui išsireiškimai: "piktai raudona"; "ramiai pilka"; "sidabrinis tonas"; "audringa" arba "pikta" linija; "versmingas" darbas; "slėgiančiai juoda" dėmė (plėmas); "bekraujis" darbas; išdėstymas arba kompozicija "lipa" iš lapo arba rėmų... Tai tik keletas, kuriuos prisimenu, o tų palyginių, apibūdinimų Valius turėjo daugybę. Todėl ir jo atliekamas mūsų darbų koregavimas visados praėdavo kažkokioje pakilioje, entuziastingoje, kone šventiškoje nuotaikoje. Gal neperduoti sakydama, jog Valius savo dėstymo metode turėjo išskirtinį būdą amplifikuoti — sustiprinti teigiamus ar neigiamus studento individualaus darbo bruožus ir sugebėjo tai padaryti, emociškai neįklampindamas ir kitų neįklampindamas...

Anuomet visoje Freiburge dailės mokykloje vyravo rimto darbo, susikaupimo ir atidumo atmosfera. Tiesa, visose studijose buvo paskirę individų, kurie gal su dideliu entuziazmu nebuvo įsijungę į darbo nuotaiką, bet jie anaipol nepajėgė paveikti savo indiferentišką laikyseną kitų — darbučių studentų. Kitaip tariant, visuose skyriuose buvo studijuojama rimtai. Tačiau gal nebus prasilenka su tiesa, jei pabrėšiu, jog anuomet man atrodė, kad grafikos studentai dirbo "kiečiau" ir drausmingiau negu kiti kolegų. Dažnai grafikus ta prasme kiti studentai "patraukdavo per danti", bet, žinoma, be piktų intencijų, o tik iš smulkiojo pavydo jausmo...

Skaičiumi nedidelę grafikos studiją Telesforas Valius pajėgė įstatyti į tiesias darbo vėžes. Fizinė grafikos skyriaus patalpų aplinka buvo taip pat reprezentuojama pačiais geriausiais studentų darbų pavyzdžiais, tuo sukuriant skatinančią nuotaiką.

Valius anuomet gaudavo nemažai privačių užsakymų, kuriuos atlikti, dėstant mūsų mokykloje, jam pritrūkdavo laiko. Labai dažnai tokius užsakymus jis perleisdavo gabesniems studentams.

(Nukelta į 2 psl.)

Telesforas Valius K. Bradino poemos "Marnas" iliustracija (medžio raizdynas)

Dailininkas Telesforas Valius ir generacijų ryšiai

(Atkelta iš 1 psl.)

dentams arba skatino juos jam patalkinti. Tokiu būdu studentas turėjo progos tiesiogiai įsigyti praktikas, šalia to dar gaudamas ir honorarą, kad ir "simbolinė" prasme.

Po dviejų Ecole des Art et Metiers mokslo metų, 1948 metų žiemą įvyko visos mokyklos studentų gana įspūdinga paroda. Ta proga buvo išleistas mokyklos iliustruotas leidinys, parodą atidarė Prancūzų zonos Vokietijoje generalinis gubernatorius, mokyklą aplankė prancūzų ir vokiečių žymūnai ir daug lietuvių svečių iš daugelio Vokietijos vietų. Ta pačia proga mokyklos direktorius viešai pranešė studentams apie mokyklos pasiekimą, o neoficialiai supratome, jog prancūzų karinė valdžia sutiko paskirti tris stipendijas studijuoti Paryžiuje trims studentams, iš jų — dviems, studijuojantiems grafiką. (Su laiku stipendija buvo padalinta į penkis ar šešias dalis, kad ir kiti gabesnieji studentai galėtų ta proga pasinaudoti. Deja, emigracijos srutai įsisūbavus, kai kuriems toji galimybė taip ir dingo).

1949 metais Telesforas Valius sujudo emigruoti Kanadon. Laidinai dėstyti grafiką buvo pakviestas dail. Adolfas Vaičaitis, bet po kokio mėnesio, jam išemigravus Australijon, grafikos studijos vedėjo pareigas perėmė dail. Alf. Krivickas, Kauno Dailės inst. absolventas. Taigi išeivijoje Lietuvos meno mokyklos pradėtoji tradicija buvo perduota pačiai jauniausiai kartai. Jos kūrėjas Lietuvoje buvo dinamiškasis Justinas Vienožinskis. Tą tradiciją plėtojo, puoselėjo ir originaliu būdu formavo savo studentuose Lietuvoje ir kurią laiką Vokietijoje, toje pačioje Freiburge mokykloje ne kas kitas, kaip Adom. Galdikas. (Deja, susidariusi sąlyga išvykti į Paryžių, Adomas Galdikas turėjo palikti Freiburgą ir tuo pačiu dėstyty mokykloje).

O štai, idomi generacijų ryšio detalė. "Margučio" žurnalo 1964 m. rugsėjo numeryje (Vol. 37, No 8) A. Mackaus pasikalbėjime su Adomu Galdiku (13 psl.) skaitome:

(Mackus): — "Esate gyvasis ryšys ("Nes Galdikas yra mano mokytojų mokytojas", — Romas Viesulas, "Metmenys" Nr. 7, 126

psl.) tarp kelių lietuvių dailininkų kartų. Jūsų vadovautame grafikos skyriuje Meno mokykloje (Kaune - A.K.) mokėsi visa eilė pačių žymiausių mūsų grafiku, išskaitant ir Petravičių, Valių, Augių ir kitus (Mano pabraukta — A.K.). Iš esmės, manyčiau, Jūs esate patenkintas savo pedagoginio darbo rezultatais.

(Galdikas): — Grafikos studijai vadovauti buvo nelengva. Pedagogai susirinko iš viso pasaulio. Meno mokyklos paskirties supratimas juose buvo atsilikęs šimtmečiu. Pavyzdys: kiekvienais metais, o kartais ir tankiau buvo keliamas klausimas, ar nereikia išbraukti iš mokyklos Viktoro Petravičiaus, vieno iš gabiausių mano mokinių. Reikėjo daug energijos ir nervų, kad ji apgintum.

Būdinga, kad Freiburgo mokykloje Galdiko dvasia buvo gyva jo buvusiose mokiniuose, kaip, štai, Telesforas Valius ir kiti. Iš pastarųjų ši galdikiški leigenda skverbėsi ir į mūsų kartą. Romas Viesulas savo atsiminimuose apie Galdiką "Metmenyse" (Nr. 7, 126 psl.) sako:

"Nuvykęs į Freiburgą studijuoti, ten meno mokykloje Galdiko jau neradau. Jis jau buvo išvykęs į Paryžių. Bet radau Freiburgą, pilną legendų apie Galdiką. Pakampiai pilni pranešimų samany, kurias Galdikas priplūkę ir parvilkę iš girios, kad mokiniams parodytų, kokią tekstūrą tas augalas turi..."

Kad ir netiesioginiu būdu nesunku buvo pajusti tą dvasinį rydą, jungiantį su Lietuvoje puoselėtomis meno vertybėmis, ir tą tradiciją, kuri buvo bandoma perduoti mums — anuomet ten studijuojantiems.

1947 m. lapkričio mėn. 25 dieną Freiburge buvo įkurta lietuvių dailininkų organizacija, pasivadavusi Lietuvių dailės institutu. Pirmojo susibūrimo dalyviai joje buvo: Paulius Augius, Alfonsas Dargis, Vytautas Kasiulis, Aleksandra Martiulionienė, Viktoras Petravičius, Vaclovas Ratas, Adolfas Valeška, Telesforas Valius, Liudas Vilimas ir Viktoras Vizgirda. Instituto tikslas buvo suburti stipriausius išeivijos dailininkus ir ugdyti bei plėtoti lietuvių dailės tradiciją ir dvasią. Kaip ir kiekviena meno

Telesforas Valius

Jūrėtė ir Kastytis (tipografija)

grupė, taip ir ši, įžiebėdavo kaitrių diskusijų ugnį visuomenėje. Po metų Vokietijoje susiorganizavo Pasaulio lietuvių dailininkų ir architektų sąjunga. 1963 m. liepos mėn. "Margutyje" (Vol. 36, No. 7) pasikalbėjime "Jurginis, Nepriklausomieji ir kiti" dailininkas Valeška taip pasisako:

"...Grupių atsiradimai ir jų veikla kartais įžiebėdavo ir karštų menininkų diskusijų ugnį, o tai kėlė visuomenės sluoksniuose aktualų susidomėjimą dailės gyvenimo problemomis. Visos paminitos grupės siekė aukštesnį meninio lygio, jos visos kovojė prieš stagnaciją. Jų veiklos dėka lietuvių visuomenėje susiformavo kultūringesnis ir platesnis pažiūrų meno priėmimas. Lietuvių dailės atstovai be šių grupių, mano nuomone, būtų buvę mažesni. Bendrai kalbant, jos atstovavo tam, kas buvo geriausia lietuvių dailės tradicijoje. Atstovavo jos ir kūrybiniam veržlumui, o be veržumo jokio meno pažanga neišsivaizduojama."

Lietuvių išeivijos kultūriniam gyvenime Freiburge įsteigta Lietuvių dailės institutas, kad ir trumpu, palyginti, laikotarpiu konkrečiais darbais tokį veržlumą pademonstravo. Telesforas Valius šioje veikloje dalyvavo nenuilstamai.

Austrijoje 1945 išleista jo darbių portfolio *Valius 10 gravures sur bois*. (Per 10 lapų iliustracijų, 251 x 350 mm.). Su prof. Albert Bechfold straipsniu prancūzų, anglų, vokiečių ir lietuvių kalbomis.

Valius dalyvauja visose Lietuvių dailės instituto parodose, suvažiavimuose, talkina instituto leidiniams.

Pažymėtinos šios parodos, ne tik pačiam T. Valiui reikšmingos, bet labai svarbios ir visam lietuvių grafikos reprezentavimui svetimšalių tarpe:

1949 m. kovo mėn. 15-31 d. įvyko didelį pasisekimą turėjusi paroda Freiburge *Augustiner - Museum*. Be Telesforo Valiaus, joje dalyvavo dar šeši mūsų dailininkai: Paulius Augius, Juozas Bakis, Alfonsas Dargis, Povilas Kaufmanas (Kaupas), Viktoras Petravičius, Vaclovas Rataiskis-Ratas, Adolfas Vaičaitis, Adolfas Valeška, Liudas Vilimas, Viktoras Vizgirda ir Teisutis Žikaras.

Tais pačiais metais Valius dalyvauja lietuvių grupinėje parodoje Amsterdame, Olandijoje, pavadintoje *Kunst van vluchtelingen*. Joje savo kūrybą rodė dar ir šie menininkai: Paulius Augius, Adomas Galdikas, Vytautas

Truputis dialektinės teologijos

(Atkelta iš 1 psl.)

kitos galimybės, kaip mąstyti apie jį kaip apie absoliutybę, nekintamybę. Joks santykiavimas negali Dievo paliesti tiek, kad jį pakeistų ar turėtų jam kokios įtakos. Naujieji teologai sako, kad Dievas, suprantas, kaip nekintantis būtis, nėra tikrai krikščioniškas ir žydiškas Dievas, kuris, iš tikrųjų, kišasi į žmonijos gyvenimą ir yra jautrus net atskiram žmogui. Jis reaguoja į žmogaus malda ir net į myli. Ar tai yra suderinama su Dievo absoliutumu? Dėl to jie siūlo Dievo supratimui labiau žmogiškai suprantamą teologiją, būtent tokia, kurioje žmogaus psichologiniam priėjimui būtų daugiau vietos.

Tai būtų pusė bėdos. Tačiau šios naujos Dievo mąstymo kryptys savyje slepia didesnių krikščioniškos galvosenos pasikeitimų. Jų pagrindė glūdi įsitikinimas, ar bent abejonė, kad mes žmonių kalba apie Dievą nieko patikimai tikro negalime pasakyti. Jis yra per toli anapus mūsų tikrovės. Dėl to mūsų pasisakymai apie Dievą yra arba tik subjektyvūs, negaliojantys kitiems žmonėms, arba net ir tie, kurie būtų visu

priimami, pačios dieviškos realybės nėra bendrais bruožais neišreiškia. Jie yra greičiau metaforos. (Nors metaforą šie teologai supranta labai giliai, aristoteliškai, kaip kažką labai realaus, bet esančio anapus žodžių reikšmės). Todėl išvada būtų, kad tikėjimo tiesos nėra patikimos. Tai viena bėda. Kita yra dar didesnė.

Pati Dievo realybė, šių teologų supratimu, yra tokia daugiasprasmė, arba žmogiškai protui neaprepiama, kad ją galima išreikšti tik prieštaravimų būdu. Iš vienos pusės Dievas yra nekintamas, tačiau iš kitos pusės, jis santykiuoja su žmogumi. Ir tai krikščionybė labai stipriai pabrėžia, ypač tvirtindama, kad Dievas išlauso žmogaus malda. Tai reiškia, kad Dievas yra galimas pakeisti. Ir dar toliau. Kaip suderinti Dievo meilę žmogui su jo absoliučiu nekintamumu? Jeigu Dievo meilė yra reali kiekvienam žmogui, net nusidėjėliui, kaip Dievas gali būti visiškai nepriklausomas, nepažeidžiamas ir absoliutus? Kai kurie radikalūs tomizmo kritikai sako, kad tomistas net negali melstis, nes jo Dievo samprata yra per daug standri. Tai turėdami prieš akis, naujos

teologijos kūrėjai Dievą nori suvokti kaip veiksnį, pilną tarpusavės išvadinės įtampos, tarsi degantį Mozės krūmą, kuris niekada nesudega. Bet tai irgi reiškia, kad tikėjimo sąvokos yra daugiasprasmės.

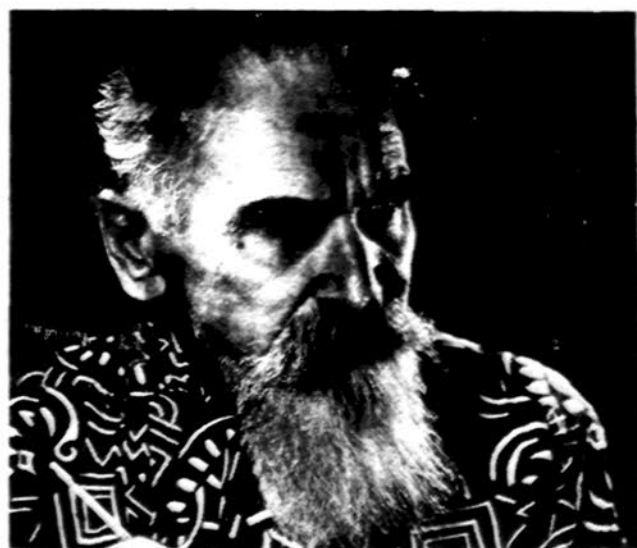
Prof. Tracy nelaiko savęs šios naujos teologijos šalininku. Jis save laiko tomistu. Tačiau jis mano, kad ši nauja kryptis turi kokią gero, ko ji gali pridėti būties panašumo teologijai. Panašumo teologija gali jais pasinaudoti. Bet proceso teologija neturi galimybės pasinaudoti būties panašumo teologija. Dėl to ji pati viena nesudaro galimybės moksliškai aptarti krikščioniškos religijos. Ji yra tik dalinis kai kurių prosvaisčių išryškėjimas.

Vienas iš pasitaravimų, kurių ši teologija gali atlikti, tai apsaugoti tomizmą nuo per daug natūralaus optimizmo, kalbant apie Dievą. Nepaisant visos būties panašumo teologijos ir Dievo malonės dosnumo žmogui, žmogaus kaltė skiria žmogų nuo Dievo įvairiais atžvilgiais. Taip štai žmogaus kaltė aktyviai kuria žmonių istoriją skirtingai nuo Dievo noro. Nėra abejonės, kad kaltės realybė sudaro didelę spragą būties panašumui tarp Dievo ir žmogaus.

Ką mes galime manyti ir sakyti apie šios teologinės pokalbių? Visų pirma mes galime pastebėti, kad šiuose pokalbiuose trūksta kai kurių žodžių, kurie turi pagrindinės reikšmės krikščioniško tikėjimo pokalbiuose. Vienas iš tų trūkumų yra žodis *apreikšimas*. Šio žodžio nepasirodymas šiuose pokalbiuose yra daug skaitantis. Tai liudija, kad šioje galvosenoje iš tikrųjų yra reali abejonė, ar mūsų sąvokos yra pajėgios aptarti ir išreikšti apreikštas tiesas. Taigi čia nėra tikra, ar apreikšimas yra realiausias. Vietoj to čia daug kalbama apie žmogišką patirtį. Kitas žodis, kurio pasigendama šiuose pokalbiuose yra *tikėjimas*. Apie tikėjimo liudijimą ar to liudijimo priėmimą čia neužsimenama. Bet krikščionybė pirmiausia yra tikėjimo liudijimo religija, o tik antroje vietoj ji yra patirties religija. Asmeninis išgyvenimas čia turi savo vietą ir reikšmę, tačiau jis neatstoja tikėjimo liudijimo ir to liudijimo priėmimo.

V. Bgd.

Šimto metų gyvenimas

Neotraka Vytauto Maželio

Dailininkas Adomas Varnas pasakoja

JUOZAS PRUNSKIS

(Tęsinys iš praėjusio šeštadienio)

— Kokį įspūdį Jums paliko Petrapilio lietuvių seimas?

— Buvo labai skaudus lietuvių skilimas. Kada išėjome iš seimo kairieji ir Santaros atstovai, kuriai tada priklausiau, man atrodė kažkas ne taip, mes turėjome pasilikti su dešiniaisiais, kurie reikalavo pilnos nepriklausomybės.

Voroneže

Petrapilio seime padaryti šaržai buvo tik medžiaga. Juos atbaigė Voroneže, kur M. Yčas jam buvo užleides savo vasarvietę. Voronežas yra apie 300 mylių į pietus nuo Maskvos. Ten I pasaulinio karo pradžioje buvo evakuota apie 1,000-1,500 liet. moksleivių iš Vilniaus ir kitų vietų. Čia veikė anksčiau Kaune įsteigta Saulės dr-jos mokytojų semina rija ir buhalterijos kursai, čia buvo atkelta

ir vokiečių užimto Vilkaviškio gimnazija. Ir taip Voroneže susiformavo Martyno Yčo vyrų ir mergaičių gimnazijos, veikė pradžios mokykla, buvo įsteigti keli bendrabučiai.

Šiose švietimo įstaigose dirbo gausiai mūsų pirmaujančių intelektualų, kaip J. Jablonskis, Pr. Mašiotas, J. Balčikonis, J. Kairiškis, J. Damijonaitis, K. Šakenis, J. Yčas, T. Žilinskas, kun. J. Sepetys, kun. A. Astrauskas, kun. Pr. Penkauskas, S. Čiurlionienė, Br. Untulis, kun. M. Krupavičius ir kt.; atvažiuodavo M. Yčas, K. Būga, kun. J. Valokaitis, kun. Laukaitis ir kiti.

Iš Petrapilio į Voronežą buvo atkelta lietuvių spaustuvė, ir čia tęstas laikraščio "Lietuvių Balso" ir "Vado" leidimas.

Tuo būdu Voronežas anuo laikotarpiu buvo pasidaręs Rusijos lietuvių kultūrinio, visuomeninio ir politinio veikimo centras. Voroneže 1917-1918 metais buvo ir dail. Adomas Varnas, dėstęs pašyba mokytojų seminarijoje. Be moksleivių, Voroneže dar buvo apie 2,000 suaugusiųjų tremtinių, pabėgėlių. Pirmą siuntėjo karas, paskiau revoliucija, tai nebuvo labai daug laisvės lietuvių vei-

kimui, tačiau, kaip pasakoja prof. A. Varnas, intymiuose būriuose lietuvių intelektualai diskutavo Lietuvos laisvės klausimus ir vyravo mintis, kad jau pribrendęs laikas susilaukti laisvos Lietuvos.

Voroneže buvo sudaryta Lietuvių taryba. Būdavo dažni jos posėdžiai, į kuriuos iš Petrapilio atvykdavo M. Yčas, kun. Laukaitis ir kiti. Veikė moksleivių patriotinės or-

ganizacijos, kaip ateitininkai, kurių, Liet. Enciklopedijos žiniomis, buvo apie 400. Patriotinės nuotaikos buvo ir aušrininkai, dalis gi kairiųjų moksleivių, ypač marksistinės srovės visuomenininkų sąjūdis, vėliau susidėjo su bolševikais, o iš patriotinių moksleivių išaugo gausus būrys naujos, laisvos Lietuvos kūrėjų.

Dail. A. Varnas jau tada buvo 39 m. amžiaus. Mokytojų seminarijoje, kur dėstė dail. A. Varnas, buvo vien tik lietuviai. Jų tarpe buvo gabių ir meno srityje. Moksleivių tarpe vyravo nuosirdžiai patriotinė dvasia. Lyg mokslo pagrindais buvo organizuojamos lietuvių reikalais paskaitos atvirame ore, kur gausiai susirinkdavo jaunimo. Kalbėdavo J. Jablonskis, K. Būga, gal ir kiti. Tai buvo, sakytume, lyg užuomazga mūsų gimtanio universiteto, nes rinkdavosi daugiausia vyresnių klasių moksleiviai, daug suaugusių. Pilnas sodnas lietuvių. Jau tada J. Jablonskis turėjo paralyžuotas kojas ir kalbėdavo kėdėje sėdėdamas.

— Aš, — pasakojo dail. Varnas, — darydavau škieus tų susirinkimų dalyvių, planuodamas vėliau nutapyti lyg mūsų būsimo universiteto paveikslą.

Tačiau to padaryti negalėjo. Nei buto tinkamo neturėjo, nei reikiamų techninių priemonių. Tuoj po Petrapilio lietuvių seimo (1917 m.), vasarą dail. A. Varnas ir atvažiuojo į Voronežą; Vasarą Mart. Yčo viloje, gavęs ten kambarėlį. Vila buvo užmiesty ir rudenį, prasidėjus pamokoms, dail. A. Varnas persikėlė gyventi arčiau mokyklos, gavęs dviejų kambarių butuką šeimoje, šalia mal-

Kukutis tāsosi su pasauliu

Marcelijus Martinaitis, KUKUCIO BALADĖS. Išleido "Vagos" leidykla Vilniuje 1977 m. Viršelis pieštas dail. E. Kriaučiūnaitės. Knyga 88 psl.

Dabar labai madinga kiekvienai naujai pasirodžiusią poezijos knygelę galvotrukčiais pasitikti su smagia recenzija, o po to viską užmiršti, tarsi poetas eilių pluoštą būtų sukūręs tik tam vienam sykiui. Todėl, pavėluotai raštu reaguodamas į Marcelijaus Martinaitio "Kukučio baladžių" pasirodymą praėjusiais metais, aš lyg ir pakėsiu koją madai. "Kukučio baladės" turi išliekančią galią. Pravartu jas bet kada paskaityti.

Marcelijus Martinaitis (g. 1939) su savo taupiu poetiniu inu suvėrta svetimas išėjimai. Ypač su trečiu rinkiniu "Saulės graža" (1969) jis įsitvirtino kaip pirmasis poetas, kuris poezijos mokytojų mokėsi naujoviškai skambinti lietuvių sielos stygomis. Martinaitis aprašė "Akiračiai" 1971 m. Jis yra įtrauktas į Pr. Naujokaičio "Lietuvių literatūros istorijos" IV tomą, taip pat į Jono Zdanio vertimų antologiją "Selected Post-War Lithuanian Poetry". Reikia paminėti dar vieną Martinaitio talentą — sugebėjimą įdomiai rašyti apie aktualius kultūros ir poezijos dalykus. Jo straipsniai buvo spausdinami "Poezijos pavasariuose" ir Lietuvos kultūrinėje periodikoje. Martinaitio nuomone, poetui būtina ne vien laikyti savųjų tradicijų, bet jas atnaujinti praplėsti.

Dažnas nūdienos lietuvių poetas palaiko glaudžius ryšius su mūsų poetine tradicija, išplaukiančia iš liaudies dvasinių šaltinių. Tačiau Martinaitio bendravimas su senosiomis realijomis neapsiriboja vien dainingu jumi. Poetas nuolat suranda nepanaudotą galimybių versmę ir jomis gaivina savo kūrybą. Šiuo atžvilgiu Martinaitis turi daug bendro su K. Bradūnu. Tarp dviejų nėra nei suokalbio, nei sekimo, tėra tik vienodai energingas skverbimasis į primirštus primpradžių kodus. Abiems yra brangi kiekviena tautinio lyrizmo vėlna.

Martinaitiui, atrodo, labiau rūpi epinė perspektyva, gyvenimo įvykių poezija: lemtingas vin-

PR. VISVYDAS

gis, grubesnis mostas, paradoksas, stebuklai, nesąmonės. Tuos dalykus liaudis dosniai išreiškė sakmėse, pasakose, sakytiniuose anekdotuose. Šitokių būdų kaimas filosofuoja apie gyvenimą. Ne vien sietvartingų lyrizmų, bet ir išdaigomis, sakytai, juoku pro ašaras. Jau pats gyvenimo kraštutinumų sugretinimas sukelia grimasą, kad ir skaudžia:

*Į vieną galą
paršvedžiau jaunąją,
o kitam — žiūriu —
jau ji pašarvota*

Viską į krūvą suėmus, būtis tėra, pradžia ir pabaiga, gimimas ir mirtis, saulėtekis ir saulėleidis. Šios egzistencinės antinomijos suranda liaudiškai simbolišką išraišką Kukučio troboje su dviem galais.

Kurį laiką mažiau apie keistojo Kukučio fizinį ir dvasinį pavaldą. Bet jis taip ir liko neįreminamas, pakibęs tarp dangaus ir žemės, nors Martinaitio baladėse jo būseną yra perdėm aiškiai nusakytai!

*Nei gyvas, nei miręs, pusiau
jau apakęs,
Už miško gyvena Kukutis
vienkojis.*

Savo antiherojų Martinaitis apibūdina knygos aplanke šitaip: "Jam nutinka keisčiausių dalykų. Jis veikia čia gyvas, čia miręs, ištraukia iš šio amžiaus pasaulinius įvykius ar svarstus žuveliškių kaimo reikalus". Žodžiu, Kukučio sąlytis su pasauliu yra visuotinis. Jis tarsi viduramžių dorovinių vaidinimų visumą, veikia ir šnėka visos žmonijos vardu. Čia turi reikšmę ne paskiras buvimas, bet visos žmonijos likimo niuansas. Žmogiškoji tragikomedija yra pajungta aukštesnei galiai. Laiko — erdvės ribos igauna istorinį mastą. Elgseną valdo pagrindinės žmogaus prigimties kategorijos: kartais linksmos, kartais gaudžios, o dažniausiai žiaurios ir absurdiškos.

Zinoma, Kukučio išvaizdoje vyrauja lietuvių kaimo vargulių bruožai, o samprotavimuose — "parodoksali liaudiška galvose-

na". Vienu požiūriu baladžių siužetai gretinasi prie mūsų tautosakos keistenybių, girdėtų pasakose ar sakmėse, tačiau kitu ruožtu baladžių iracionalus pradas glaudžiai susirūša su modernios epochos meninių mąstymų: absurdiška sofistika, grotesku, siurrealizmu. Čia sąmojus nesukelia sveiko juoko. Parodoksalius Kukučio pokštai turi kartuvių humoro (Galgėnų humor) arba, prancūziškaiariant, humor noir prieskonį.

XX amžiaus žmogui, patyrusiam karų bei politinių persekijimų košmarą, akivaizdu, jog autorius Kukučio nesąmonėmis sąmoningai išreiškia žmogaus padėtį, tiesiog pasako savo nuomonę. Poetas nesigali sarkazmo. Kur reikia, sviedžia taiklia pašaipą pasaulio potvarkiams. Štai, kvailių karalių važiuoja apsidairyti savo karalystėje, ir

*Pakeliui išrikiuoti
skambina jam varpeliais,
kad gali jam skambinti
varpeliais.*

Toliau tie patys pavaldiniai "dėkoja karaliui už tai, ką patys padirbo". Mūsų amžiuje šitokio absurdiško dėkojimo yra marių marios. Juo valstybė autokratiškai platesnė ar galingesnė, tuo daugiau dėkojimo. Ir mums reikia norom nenorom padėkoti Martinaitiui už drąsą satyrą...

"Kukučio pamokslė kiaušėms" regime įvairių moralinių nusiurkelių fizionomijas, būtent: "O tu, Viktai, kaip tu sukiaulėjai, (įdavo mane), kad aš slepiu vieną koją nuo reicho darbu".

Kukučio paradoksų įvairovę politika neužgožia kitų gyvenimo aspektų. Baladžių panorama yra plati. Vis iškyla naujos situacijos su visokiais gyvenimo apmąstymo akstiniais. Vienur Kukučio, išsiūrijęs į dailią situaciją, mato savo niekingą būseną. Kitur jis su gero mokytojo šiluma moko vaiką, kaip paglostyti briedį, čia pat įpindamas šaltonis ironijos siūlą — kaip visų pirma alkanam briedžiui "kilpas paspesti".

Yra rinkinyje tam tikro žongliravimo žodžiais, kad ir "Kukučio niekų dainelėje". Poetas noriai įsileidžia į magiškas žodžių kombinacijas. Šio pobūdžio eilia-

Ar tik ne Kukučio žmonai nuvinguota?.. Nuotr. Visvaldo J. Grabausko

vimas yra pernelyg lengvas, nors, tiesą pasakius, meniškumu nepasizymi. Gal tuo Martinaitis nori parodyti Kukučio padėties abiosurdiškumą, o gal paprasčiausiai pasekti liaudies polinkį pažaisiti su kalba.

Suprantama, jog šiuolaikinio skaitytojo per daug nenustebina žodžiais įvykis, kad "per naktį Kukučio" ausy" užgauso smagi kumelaitė. Apisprato me su laikmečio siurrealizmais. Be to, literatūroje kuriozų būvo ir anksčiau. Antai, Gogolio apysakos "Nosis" majoras Kovaliovas eina įjieskoti savo nupjautos nosies. O Kafkos novelės valdininkas po nakties pavirsta tarakonu. Naktis daug kam atneša lemtingų staigmenų. Šiuo atveju Kukutis turi gausią draugiją.

Martinaitis gana lanksčiai pavartoja logiškų samprotavimų inversijas, visokius klaidingus ir keistus silogizmus, laisvas asociacijas, nuogas nesąmones. Tos priemonės tinka pusiau siurrea-

listiniam vaizdavimo būdai. Vis dėlto baladžių pagrinde išlieka konkretaus liūdesio gaida. Kaiį beįsidaigautum, liaudies varguolio Kukučio dalia ir anksčiau, ir dabar yra gaudi. Jam priklauso nuoširdus poeto pasigailėjimas: "Eini kur nors perlytas, (palinkęs prieš vėją —) lyg eitum į kalną, net šunys neluoja".

Paskutiniame rinkinio eilėraštyje "Eksperimentas" poetas lyg ir bando skaitytojui išaiškinti savo kukutiškos sąmonės pobūdį: nuolatini sukimasi skaudaus gyvenimo mįslų rate, neįmanomumą "pasidaryti tokiame, koks sa vaime esi". Ilgainiui visų žmogų pastangų bergždumas pavirsta bėgimu nuo supančių aukštesnių jėgų. Įsivyrąja kafkiška atmosfera. Virpa metafizinės baimės įtampa. Esame įsivėlę į kažką baisaus. Pagaliau bandome akiai pabėgti jau nuo paties slogaus bėgimo. Bet tai neįmanoma: ant paslydusio individo griūva "bekūnė kelių pasaulių jėga".

Marcelijus Martinaitis

KUKUCIO RAUDA PO DANGUM

*Kukuti, Kukuti, tu geras žmogau,
ar tu nebijai tokią naktį dangaus?*

*O pilnas dangus žiburių — lyg Paryžius,
po tokiu dangum — kumeliukas ir loryžius!*

*Ko raudai, Kukuti, graudus kaip ruduo?
Geriau savo dukrą per žmoną man duok!*

*Tiesa, ji man kartą jau buvo laukta
Mandžiūrijoje, rados, ar Kursko laukta.*

*Iš mano jaunystės tvora sukaita —
štai tavo sodyba, matau, aptvarta.*

*O šitie langai buvo mano seniai
pradinės mokyklos melsvi sąsiuviniai.*

*Kukuti, ir tavo dukra jau ne ta, —
po bėgiškos Silezijos ji pakasta.*

*Nereikia! Už lauko, dangaus apšviesti,
abu už tėvynę paverksim girti.*

*Nereikia! Virš tvarto štai ima spindėti
keista pasaulinė luprota žvaigždė.*

PASKUTINĖ KUKUCIO DIENA

*Kai atėjo Kukučiui paskutinioji,
jis ėmė galvoti:*

*Koks aš laimingas,
kad gyvas
sulaukiau savo mirties,
kad mirštu štai
be jokios prievartos —
pats iš savęs,
gyvas sulaukęs
savo dienos paskutinės.*

*O galėjo iš lėto marinti,
lupdami panages,
arba netyčia,
man nematant,
nušauti mane,
kad iki šiol
nebūčiau supratęs,
jog manęs jau nėra.*

NAKTĮ, KUKUCIO ECDYBOJ...

*Naktį
manije
loja sarginis Kukučio šuo.
Už sienų,
tvorų,
už pasaulio —
perkarsas,
paliktas šuo.*

*Naktį
žiūriu
savyje
pro tuščią Kukučio langą —
ir nė vienos,
nė vienos moters,
ateinančios per rugius
su pienu —
prie krūtinės.*

(Iš rinkinio "Kukučio baladės")

kinės, į kurią rudenį kraudamas atvežtas malkas persėjo ir susirgo plaučių uždegimu.

Dailininko egzistenciją besistengdama palaikyti ir siekdama, kad būtų sukurta meno vertybių parvežti į Lietuvą, Lietuvių taryba užprašė dail. Varną nutapyti J. Jablonskio, Pr. Mašioto, M. Yčo portretus.

Taryba užsakė pas dail. Varną ir tarybos antspaudo projektą. A. Varnas projektą paruošė, bet dar norėjo pasitarti dėl kai kurių smulkmenų ir nuėjo pas kun. Jasinskį, kuris tuo metu pavadavo tarybos pirmininką. Tuo laiku Voroneže jau buvo įsigalėję bolševikai. Jie ėmė areštuoti lietuvių patriotinio sąjūdžio vadus — tarybos narius. Kun. J. Jasinskį areštavo kaip tik tą dieną, kai buvo atvykęs dail. A. Varnas. Kartu areštavo ir dail. Varną ir nuvarė juos į miesto kalėjimą. Dail. Varną pakaltino, kad turėjo ryšius su taryba. Įrodymu jiems buvo antspaudo projektas. Tame kalėjime buvo uždaryti visi Lietuvių tarybos nariai ir jų artimieji talkininkai — vyr. klasių moksleivių grupė.

Ypatinų tortūrų neteko pakelti. Kalėjimo valgis buvo skurdus, bet kalinamuosius tarybos narius aprūpindavo maistu mieste gyvenančios lietuviškos. Kalinamieji dainuodavo, skaitydavo, iš nuobodumo kortomis supliekdavo, o dail. Varnas vis piešdavo jų ški-cus, kuriuos vėliau panaudojo šaržų knygai "Ant politikos laktų". Jį kalėjime lankiusių lietuvių prašė atnešti ne maisto, o popieriaus, dažų.

Kalėjime jie buvo išlaikyti daugiau kaip mėnesį. Išleisti vėl dirbo mokyklose iki 1918

m. vasaros, kada jau buvo sudarytas ešalonas grįžti į Lietuvą. Pirmuoju ešalonu grįžo daugiau kaip 1,000 žmonių. Ešalonui pasiekus Vilnių, keleiviai kelias dienas buvo sulaikyti vokiečių karantine. Šiaip kelionėje neturėjo jokių kliūčių. Vėlesnieji ešalonai užkliūdavo, negalėdami pajudėti mėnesiais.

Voroneže vieno mergaičių bendrabučio vedėja buvo Marija Kuraitytė, vėliau dail. Varno žmona. Jos globoje gyveno tada gimnazistės: E. Pažeraitė, T. Petrauskaitė (Graužinėnė), iš viso apie 40 mergaičių tarp 12-16 metų. M. Varnienė jau ten pradėjo taikyti savo pažintus Montessori metodus, ugdydama mergaičių savarankumą, iniciatyvą ir pratindama jas pačias palaikyti tvarką ir drausmę. Nors mokykloje reikėdavo mokslo dalykus eiti rusų kalba, bet bendrabutyje

Adomas Varnas Voronežo lietuvių vaikų bolševikų kalėjime. Iš kairės į dešinę: M. Siešėvičius, kun. J. Jasinskis, Ljudas Dankša ir M. Yčas.

mergaitės kalbėdavo tik lietuviškai. Į bendrabutį atvedavo V. Jonuškaitė pamokyti dainų ir žaidimų. Mergaitės ruošdavo lietuviškus savybės vaidinimus, pačios sukurdamos jiems ir siužetus. Vieną kartą buvo toks vaidinimas, pavadintas "Nepasisekė Adomui". Trys mergaitės naktimis sugalvojo viso vaidinimo eigą: Kaimo piršlybų scena; jaunikis Adomas — paikas, o jam parinkta mergina — gudri, ji Adomą išjuokė, ir piršlybos nepasisekė. To primityvaus lietuviško vaidinimo žiūrėti susirinko bendrabučio mergaitės ir vadovybė. Idomu, kad rolės nebuvo surašytos. Kvietė vaidinti tas, kurios geriausiai sugalvos, ką pasakyti, kaip veikti. Repeticijoje keitėsi ir pasikalbėjimo eiga ir net patys "aktorai". Scenovaizdis buvo sukurta, anglimis išdažant paklodes.

K. Pažeraitė tame bendrabuty parašė pirmą savo romaną. Tema paimta iš gyvenimo aristokratų, kuriuos jai teko matyti Rusijos didmiesčiuose. Savo kūrinių autorė parodė M. Kuraitytei, kuri pagyrė jos sugebėjimus, bet patarė rašyti lietuviško gyvenimo temomis, jie įjieskant kaimo aplinkoj — kam mums tie aristokratai.

Sunkius momentus tekdavo pergyventi bendrabuty, kai ateidavo bolševikų lietuvių gimnazistai, tikrindami, ar kalbama bendrabuty malda. Mat, bendrabuty tikrai būdavo kas rytą ir kas vakarą mergaičių nuširdžiai kalbama bendra malda. Bet mergaitės dėl to nenukentėjo.

Pasitaikydavo, kad būreliui einant į miestą, kildavo šaudymai revoliucijos laikotarpyje. Mergaitės pabėgdavo toliau į mažesnes

gatves ir išlikdavo kuklų nepaliestos, — pasakojė M. Varnienė. 1918 m. vasarą, pirmam Voronežo lietuvių ešalonui vykstant į Lietuvą, M. Kuraitytės — Varnienės bendrabučio mergaitės gavo atskirą vagoną ir visos sėkmingai grįžo į Vilnių.

Grįžimas į Lietuvą

Karui pasibaigus su pirmuoju ešalonu 1918 m. dail. Varnas grįžo į Vilnių. Važiavo kartu ir moksleivių iš bendrabučio. Vilniuje dar teko pasidėti karantine. Atvykęs, sunkiai susirgo. Ligoninėje naktimis jį prižiūrėti nuėdavo Marija Kuraitytė. Vilniuje pasamdė butą ir apsigyveno ten A. Varnas, B. Sruoga, P. Galaunė, M. Kuraitytė, Nezabitauskaitė. Kas kiek turėjo pinigų, moko, kas turėjo kokio valgio, dalinosi su kitais. Juokais vadino tą bendrabutį "komuna". Lenkai Varną buvo Vilniaus gatvėje areštavę. Išgelbėjo vienas pažįstamas lenkas dailininkas.

Vilniuje 1919 m. rugsėjo 28 d. kun. Tumas Šv. Mikalojaus bažnyčioje Varną su tuokė su Marija Kuraityte. Abudu dėstė Lietuvių gimnazijoje. Varnas dėstė pašlybą tris dienas savaitėje, o kitas dienas piešdavo namie.

Vieną dieną iš gimnazijos Varnienėi pranešė, kad Varnas apalpo. Nuėjusi rado gulintį mokytojų kambary. Varnienė jį parvedė namo, paguldė į lovą, prašydama, kad jis gulėtų, kol ji baigs pamokas ir grįš.

Per didžiąją pertrauką nubėgusi pažiūrėti, lovoje ligonio nerado. Jis buvo atsikėles ir kaip stovi, pižamoje, piešė. Varnienė jam priminė, kad ligonis turi gulėti, o dailininkas

atsiliepė: "Man nekludyk, pabaigsiu piešti ir būsiu sveikas". Grįžusi gimnazijon Varnienė pasakė: "Varnas serga menišku pasigėrimu".

Vienu metu, ką bedroždamas, Varnas pratyne porą pirštų. Matyt, įvyko kraujo užkietimas, tačiau Varnas vis tiek piešė, užsi-miršdamas skausmu, kol ranka taip sutino, kad reikėjo odą įpjauti, karštam vandeny mirkyti.

Gimnazijoje už dėstymą Varnams tuo metu vieton dalies algos buvo duodamos maisto kortelės.

Vilniuje Varnas talkino ir vaikų teatrui: paruošė dekoracijas. Vaidintojai buvo surinkti vaikai, paaukliai. Teatras buvo sėkmingas.

Kaune steigama Lemenkudra

Iš Vilniaus Varnas buvo iškviestas į Kauną, įsijungti į steigiamą Meno kūrėjų draugiją. Buvo ir kitų reikalų. Bėbūnant Kaune, tarp Vilniaus ir Kauno buvo išvesta demarkacijos linija, ir Varnas negalėjo grįžti į Vilnių. Po kelių savaičių į Kauną galėjo atvykti ir Varnienė.

Kaune iš karto gyveno pas Galaunę ir nemažai vargo, ligų kankinami. Kaune Varnas stipriai įsijungė į kultūrinį — visuomeninį gyvenimą. Steigėsi Lietuvių meno kūrėjų draugija, apimanti visas meno šakas: dailininkus, rašytojus, muzikus, teatralus, architektus.

(Būs daugiau)

Dailininkas Teleforas Valius ir generacijų ryšiai

(Atkelta iš 2 psl.)

Jonynas, Viktoras Petravičius, Vaclovas Ratas, Adolfas Valeška ir Viktoras Vizgirda.

1949 m. liepos 9-30 d. Paryžiuje Prancūzijos Užsienio reikalų ministerija, talkinant anuometinei IRO, surengė tarptautinę parodą, kurioje dalyvavo šie lietuviai dailininkai: Paulius Augustas, Adomas Galdikas, Vytautas K. Jonynas, Viktoras Petravičius, Vaclovas Ratašius - Ratas ir Teleforas Valius.

1948 m. Vokietijos kultūros ir meno žurnalas *Kunstwerk* (Nr. 1-2) reprodukuoja grafikos darbus, atstovaujančius lietuvių ketveriukei: Pauliui Augustui, Vaclovui Rataškui-Ratui, Viktorui Petravičiui ir Teleforui Valiui. Jų kūrybą liečiantį straipsnį parašė Aleksis Rannit.

Cia pailiustruoti faktai rodo tik mažą dalį plačios dirvos, kurioje reikėsi Teleforas Valius. Šio straipsnio rėmai neleidžia parodyti jo visos veiklos visuose kontinentuose.

Šiaurės Amerikos žemynas su Teleforu Valiumi vėl trumpam susitikime 1953 metų pradžioje Toronte, Kanadoje, kuriame jis su savo žmona įsikūrė ir kur mi-

rė 1977 m. gruodžio 1 d. Vertėsi jis čia taikomąja grafika, mokytojavo ir savo laisvalaikį investavo ne tik į asmeninę kūrybą, ypač litografiją, metalo graviūrą bei medžio raizinius, bet nesavanaudiškai jį skyrė ir lietuvių dailės instituto veiklai. Apie tai, žinoma, reikėtų jau atskiro straipsnio... Valius daug laiko skyrė studijinėms kelionėms po įvairius kraštus.

1953-60 metų laikotarpyje su Valium teko nemažai susirašinėti lietuvių dailės instituto ir kitokiems reikalais. Būdinga Valiui buvo skatinti ne tik mane, bet ir kitus savo buvusius studentus, išsisklaidžiusius visuose žemynuose.

Teleforui Valiui aš amėniškai nuolatolskiu skolingas už vertes, kurių jis mūmsey jaunesniuosiuose įieškodavo, skatinando plėsti savo patirtį, gilintis, dairytis ir darbuotis.

Šis mano rašinys nepretenduoja į platesnį jo kūrybos ir asmeniško gyvenimo kelio aprašymą. Kaip tik šiuo metu tai daroma kitu, t.y. yra ruošama Teleforo Valiaus monografija, kuri, tikiu, padės mums visiems jį geriau pažinti. O to begaliniai reikia - pilnesnio, išsamesnio lietuvių grafi-

Teleforas Valius Gaisras Žemaitijos bažnytkaimny (medžio raizinyne)

kos šaknų, augimo ir plėtojimosi gilesnio supratimo, rimtos studijos.

1967 m. *Lituanus* (Nr. 1), pristatant Teleforo Valiaus naujų darbų dalį, sakoma:

"Teleforas Valius is a consistent artist. There are no sudden turns or leaps in his work. Each subsequent woodcut, lithograph, or drawing is always based on what was discovered before. However, the essential traits peculiar to him remain: extremely

meticulous to detail, cultivation of line, and persistently tragic mood."

Tikslu. Taiklu. Žemaičių bažnytkaimio varpas elektriniu virpėjimu smelkiasi sąmonė... Kiekvienas kalto režis sidabrinėm ašarom byra. Gerklėje sprangu... Ažiū tau, Teleforai, už didįjį nuotykį, už tą begalinę meilę Žemaitijos kalneliams ir visai Lietuvai. Kur ji bebūtų...

Su Giorgio Chirico atsisveikinus

RIMA ČERKELIČIENĖ

Giorgio de Chirico, vienas įtakingiausių 20-tąjo amžiaus italų tapytojų, mirė lapkričio 22 dieną Romoje, sulaukęs 90 metų amžiaus.

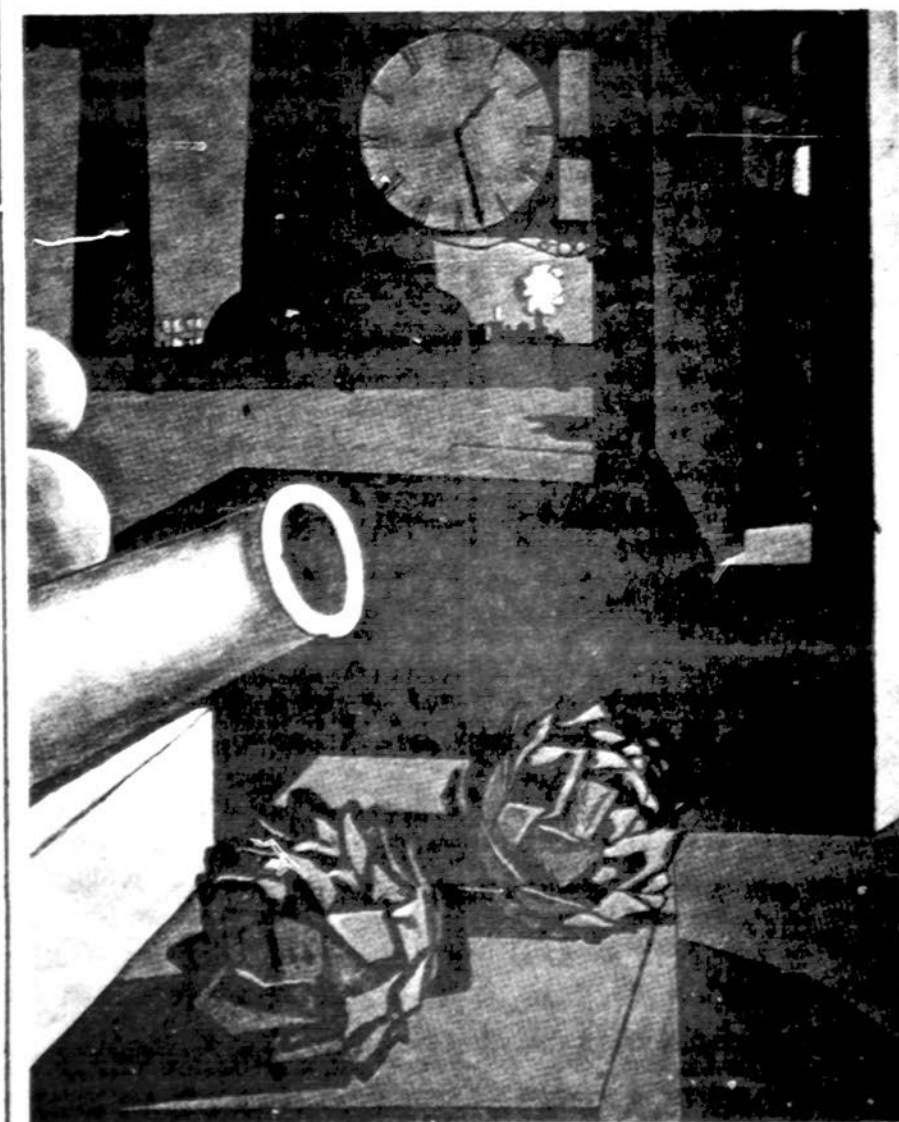
De Chirico pasiekė savo kūrybinį brandumą 1914 metais. Jo klasikinės periodas tęsėsi iki 20-tųjų metų pabaigos. Kartu su kitu italų tapytoju Carlo Carrà, jis sukūrė vadinamąją "Pittura metafisica". "Metafizinė tapyba" mėgina kasdienybėje regimus objektus nuvesti nauja, mums nepažįstama sfera. Tuo norima privesti žiūrovą šviežiomis akimis praregti jį supančią aplinką ir suvokti daiktų dvilypįškumą. De Chirico gamtos nepiešė. Jį domino pastatai, bokštai, traukiniai, statulos, aikštės ir t.t. Taip pat jo vaizduotė kūrė medines arba odiniais lopais apsutas beveides žmonių galvas.

Pavyzdžiui, de Chirico 1915 metais nutapytame paveiksle "Tu rino melancholija" matome gilumoje geležinkelio stotį, visiškai be žmonių, aplėista, supamą įvairiai išdėstytų arkadų. Pastatų formos geometriškos, nuogos, su perdėta precizija perspektyviškai išsprętos. Viduryje dominuoja tūšcia aikštė, šviesos ir šešėlio perkirsta. Pastatai kvėpuoja agresyvia jėga. Betgi tai iliuzija, nes, akyliai pažvelgus, matyti aptrūnijęs geležinkelio stoties kampas, sugestijonuojančias daiktų nepatvarumą. Visa scena apšviesta neįprasta, šalta šviesa. Ta šviesa užvaldo visa: niekas nejudą, ir laikas sustojęs.

Žiūrovui įspūdis nykus ir grąsinantis. Toj sustingusioj tyloj jaučiama įtampa, kaip laikrodžiui tikslint prieš sprogimą.

Dėl šių savotiškų, kaip iš sapno atkurtų vaizdų de Chirico buvo apskelbtas siurrealizmo tėvu. Bet jo kontaktas su siurrealistais neilgai truko. Jo išeities taškas, tapant nykius, aplėistus, negandą pranašaujančius scenovaizdžius, skyrėsi nuo siurrealistų. Šie buvo asmeniškėsniai, radikalesni ir artimesni gamtai.

De Chiricui daug įtakos turėjo ankstyvojo renesanso italų tapytojai, kaip Giotto ir Piero della Francesca, ypač Giotto, kuriame jis atpažino norą sukurti "vidutinį paveikslą" preciziškai

Giorgio de Chirico (Italija, 1890-1978)

Filosofo pergals (Chicago Dailės institutas)

Nauji leidiniai

• AIDAI, 1978 m. lapkričio mėn., Nr. 9. Mėnesinis kultūros žurnalas. Redaguoja dr. Juozas Girmis, 27 Juliette St., Boston Mass. 02122. Literatūros, apžvalgų ir techninės redaktoriaus — dr. Leonardas Andrieus, O.F.M., Kennebunkport, Maine 04046. Žurnalą leidžia lietuvių pranciškonai. Administruoja Benvenutas Ramanauskas, O.F.M. 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 1127. Žurnalo metinė prenumerata — 15 dol.

Numeris pradėdamas įdomiu straipsniu "Krikščionybė išeina į pasaulį": tai dar apaštalių laikų pirmojo ir antrojo šimtmečio pradžios krikščionybė, tyrinėjama moksliniu žvilgsniu. Spausdinamas puslapis naujų Kazio Bradūno eilėraščių. Tiesiamas Antano Macinos gilus ir atviras išsipašakojimas "Filosofijos kurti". Tačiau man atrodo, kad sukurtieji kūriniai yra paslaptinė, negu kūrėjai".

žurnalo numeris. Balio Sruogos gyvenimo ir jo kūrybos bendruosius bruožus atskleidžia Jurgis Blekaitis. Spausdinamas pasikalbėjimas apie rezistencinę Lietuvą su anglų profesorium P. Reddaway.

Apžvalginėje žurnalo dalyje rašoma apie europines lietuviškųjų studijų savaites, apie jubilėjinį šviesos - Santaros suvažiavimą ir "Aidų" koncertą Chicagoje. Dr. Povilas Reklaitis supažindina su dr. Wilhelmu Witte ir jo kontaktais su Vydūnu. Apie Lietuvą ukrainiečių šaltiniuose rašo V. Gidžiūnas, O.F.M. Algis Šimkus aptaria Broniaus Budrio lietuviškąsias mišias, o V. Kulbokas recenzuoja Norimo novelės.

Aplamai šitas "Aidų" numeris savo medžiagos svarumu ir įvairumu yra vienas iš pačių geriausių. Tik redakcijai reikėtų akyliau pažūrėti į grožinės literatūros knygų recenzijas. Vargu ar teiktinos kultūriniam žurnale recenzijos, kuriose tik papasakojami romanų ar novelių turiniai. Juo labiau prastokų knygų tokios puslapinės recenzijos nebūtinos.

• Dr. Jonas Balys. LIETUVIŲ KALENDORINIS ŠVENTIS: TAUTOSAKINĖ MEDŽIAGA IR AIŠKINIMAI. Išeido Lietuvių tautosakos leidykla, Silver Spring, Md., 1978. xiv-160-X psl. Kaina 6 dol. Galima gauti pas lietuviškų knygų platintojus arba užsisakyti tiesiog iš leidyklos: Lithuanian Folklore Pub., 1105 Chriswell Lane, Silver Spring, Md. 20901.

Knygoje aprašomi ir aiškina mi šių švenčių papročiai ir tikėjimai: Kūčių ir Kalėdų, Užgavėnių, Velykų, Jurginių, Sekminių, Devintinių, Visų šventų ir Vėlinių. Medžiaga buvo surinkta iš archyvų dar Lietuvoje ir gausiai panaudota nepikl. Lietuvis spauda, kuri čia dabar mums neprieinama. Yra papročių aprašymų iš visų Lietuvos vietų. Daromi palyginimai su kitų tautų papročiais, yra gausi bibliografija, angliška santrauka ir iliustracijos apie kaimo pastatus ir liutianistų veiklą. Ši knyga yra "Lietuvių tautosakos lobyno" serijos 7 tomas.

• TEVYNĖS SARGAS, 1978 m., Nr. 3 (41). Redaguoja Petras Maldelkis, 117 Sunset Drive, Hot Springs, Arkansas 71901. Leidžia Popiežiaus Leono XIII Literatūrinis fondas. Administruoja Antanas Balčytis, 6819 S. Washtenaw Ave., Chicago, IL 60629. Čio numerio kaina — 3 dol.

Pagrindinės žurnalo temos šįkart yra tokios: Komunistinės valdžios pastangos religijai Lietuvoje sunaikinti ir lietuvių religinis atsparumas (vyak. V. Brizgys); Su tautiniu sąmoningumu kartu lietuvių tautoje kyla ir teisinė sąmonė (V. Bagdanavičius); Dr. Domas Jasaitis — gydytojas, visuomenininkas, daugelio sričių veikėjas (Stasys Lušys). Kitų įvairių autorių yra užgriežiamos daršios temos: Ne ministras pirm. A. Merkys perdavė J. Paleckii valdžią, o sovietai ją užgrobė; Išeivių tarpe per daug nesutarimų ir per mažai tarpusavio susipratimo; Rūpestis ne vien tik savo tautos laisve, bet ir jos sienomis.

• KARYS, 1978 m. lapkričio mėn., Nr. 9. Pasaulio lietuvių karių-veteranų mėnesinis žurnalas. Redaguoja Zigmas Raulinaitis. Administruoja Leonas Bileris. Redakcijos ir administracijos adresas: 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207. Metinė prenumerata — 11 dol.

Šį kartą spausdinamas skaitinys apie istorinį Marienburgą, apie Sedos kautynes 1944 metais; duodami M. Karašos atsiminimai iš Vakarų Sibiro bolševikinės revoliucijos metais; plati mūsų šaulių veiklos kronika, karinės žinios ir kt.

• LAISKAI LIETUVIAMS, 1978 m. lapkričio mėn., Nr. 10. Religinės ir tautinės kultūros žurnalas. Leidžia lietuvių jėzuitai. Redakcinė kolegija: J. Vališys, S.J., A. Saulaitis, S.J. ir A. Tamošaitis, S.J. Administruoja A. Likanderienė. Redakcijos ir administracijos adresas: 2345 W. 56th St., Chicago, IL 60636. Metinė prenumerata — 6 dol.

Aktualiomis temomis rašo: J. Vaišys, S. J., Stasys Yla, Antanas Rubėys, Vyta. Bagdanavičius, MIC, ses. Ona Mikalaitė ir kt.

ATSŪSTA PAMINĖTI

— CONSTITUTIONS OF DEPENDENCIES AND SPECIAL SOVEREIGNTIES. Edited by Albert P. Blaustein and Eric B. Blaustein. LITHUANIA by Stanley Vardys and Catherine V. Ewig. Issued August 1978. Oceana Publications, Inc., Dobbs Ferry, New York. Library of Congress Catalog Card No. 75-21651. ISBN: 0-379-00278-7.

— ÉTVDES. Revue mensuelle fondée en 1856 par des Pères de la Compagnie de Jésus. Mars 1978. Tome 348-3. Lithuanie: l'asphyxie d'une Eglise.

— M. Rodzevičiūtė, BAISUSIS SENELIS. Apsaka. Vertė J. Dainauskas. Išeido Akademines skautijos leidykla Chicagoje 1978 m. Leidinys 202 psl., kaina — 4 dol., gaunamas ir "Drauge".

— Jokūbas Kregždė, LIETUVOS REFORMATŲ RASTAL Istorinė apžvalga. Devenų Kultūrinio fondo leidinys. Nr. 4, Chicago, 1978. Viršelis Hermano Pavilonio. Leidinys 272 psl., kaina nepažymėta.

— PASAULIO LIETUVIS, 1978 m. lapkričio mėn., Nr. 45-109. Adresas: Stasys Džugas, 7240 S. Mozart St., Chicago, IL 60629. Prenumerata — 6 dol.

— MOSŲ ŽINIOS, 1978 m. lapkričio mėn., Nr. 13. Adresas: 5620 S. Claremont Ave. Chicago, IL 60636. Prenumerata — bent 5 dol. metams.

— MOSŲ ŽINIOS, 1978 m. gruodžio mėn. 17 d., Nr. 14.

JAV LB Kultūros tarybos sveikinimas

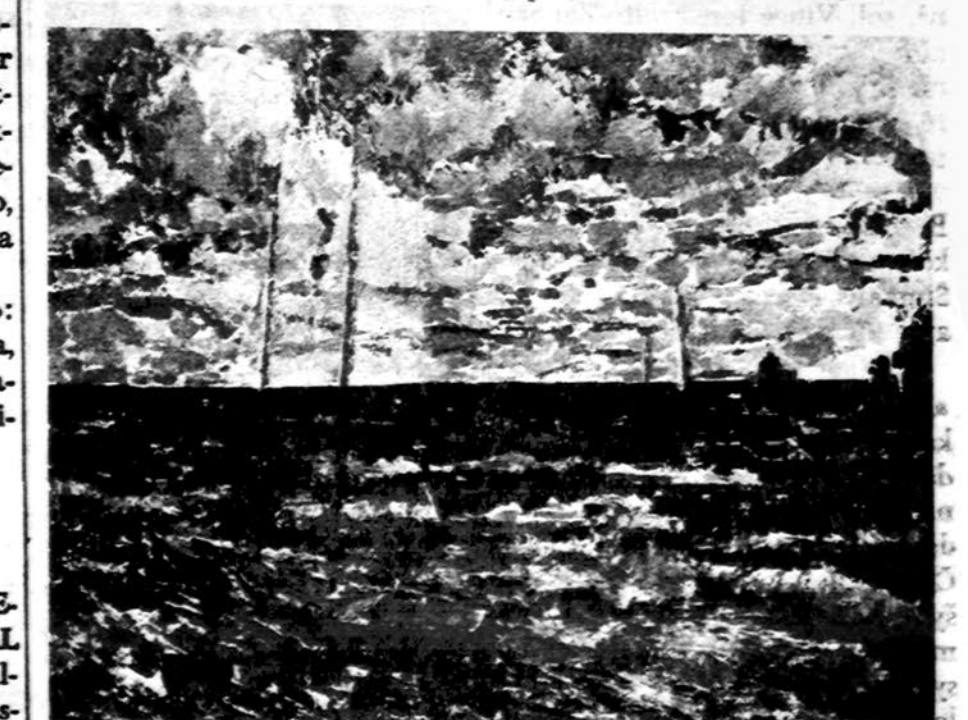
JAV LB Kultūros taryba sveikina su Šv. Kalėdom ir Naujais 1979 metais visus mūsų kultūrininkus, žurnalistus, rašytojus, dailininkus, muzikus, aktorius, mūsų liutianistus, mokslininkus ir aplamai kultūrinio baro darbininkus, sėjančius lietuviškos kultūros sėklą, kad ji nešėtų brandaus derliaus mūsų tautai ir tėvynei.

Mirė dailininkas Juozas Pautienius

Chicago pašonėje, Cicerio mieste, gruodžio 17 d. mirė dailininkas Juozas Pautienius. Buvo gimęs Lietuvoje 1900 metais. 1924 m. baigė Kauno meno mokyklą, bet kaip dailininkas nepriklausomybės laikais plačiau nesireiškė. Jau vien tik tapybai atsidėjo, atvykęs į Ameriką. Nuo 1951 metų jis kone kasmet dalyvavo amerikiečių ir lietuvių bendrinėse parodose Chicagoje ir kitur. Daugelyje lietuvių kolonijų taipgi surengė savo individualias tapybos parodas. Su parodomis Juozas Pautienius iš Amerikos perskoko ir į Kanadą, į Torontą ir Montrealį.

Aliėjinėje savo tapyboje, naudodamas špachtelį ir teptuką, Juozas Pautienius savo kūrybos kelyje yra išbandęs kone visas modernias dailės kryptis: nuo realizmo per impresionizmą ir ekspresionizmą atėjęs iki abstrakto. Nors ir nevengė figūrines bei portretines tapybos, vis dėlto Juozas Pautienius buvo labiausiai gamtos detalių bei peizažo dailininkas. Ypač mėgo tapyti geles, kurių kompozicijos jo drobėje vi-

te paskelbti.

Juozas Pautienius (1900. IV. 16 — 1978. XII. 17) Pajūryje (aliejus)

Filmų įvairumai

STASĖ SEMENIENĖ

"DEATH ON THE NILE" yra kita elegantiška mįslė, pagrįsta sėkmingiausios kriminalinių romanų "karialienės" Agathos Christie knyga. Jei kam patiko minimos rašytojos "The Orient Express", tai tiems bus tikras malonumas ir čia įieškoti kaltininko tarp visos galerijos įtariamųjų.

Vos tik liuksusinis garlaivis "Karnak" išplaukia iš uosto ir patraukia Nilu prieš srovę su gausiu spindinčių žvaigždžių sąstatu dešnyje, mes jau galime numanyti, kad apsilankysime krašte, kur britų liūtas dar tebeturi savo galią. Išspūsousių aukštėms klasėms keleivių tarpe yra pasaulio turtingiausios paveldėtoja (Lois Chiles), tiek pat arogantiška, kiek ji yra turtinga, kuri "pasivogė" sau ir ištėkėjo už draugės (Mia Farrow) sužadėtinio (Simon, MacCorkindale).

Vis dėlto jos draugė nėra vienintelė, kuri neapkenčia turtingosios šiam būdu nerasi nei Italijos ar Graikijos antikiniuose griuvėsiuose. Tik galia, kad neduodami parašai ir dialoge neminimos vietovės, nes nesilankiusiems Egipte jos sumkiu atpažįstamos.

Filmas vertinamas visai šeimai (PG) — su tėvų sutikimu.